

บทที่ ๑๕

การสรุปผลจากประสบการณ์

ความสำคัญของเหตุผล อยู่ที่สรุปได้ถูกต้อง หรือมีความน่าจะเป็นมากที่สุด เพื่อให้เกิดความน่าเชื่อถือ ซึ่งเป็นการหาข้อสรุปนั้น มีวิธีการใหญ่ ๆ อยู่ ๔ อย่างคือ

๑. การสรุปข้อมูลจากทุกหน่วย
๒. การสรุปโดยอาศัยการวิเคราะห์
๓. การสรุปลักษณะทั่วไป
๔. การสรุปความเห็นแจ้ง

๑. การสรุปข้อมูลจากทุกหน่วย

การสรุปข้อมูลจากทุกหน่วยนี้ เป็นการพิจารณาสิ่งที่ต้องการสรุปจากประสบการณ์ทุกหน่วยเท่าที่มีอยู่ แล้วสรุปว่าประสบการณ์กลุ่มนั้นมีลักษณะดังกล่าว เป็นการบรรยายลักษณะของปรากฏการณ์ตามที่สังเกตได้ นักตรรกวิทยาบางคนถือว่าวิธีนี้ไม่ใช่การอ้าง แต่เป็นการบรรยายประสบการณ์ เช่น เราไม่รู้มาก่อนว่า นักเรียนในห้องนี้นับถือพุทธศาสนาทุกคนหรือไม่ เราจึงใช้วิธีสอบถามดูทีละคนจนครบ ปรากฏว่า ทุกคนตอบว่า นับถือพุทธศาสนาจากประสบการณ์นี้ เราจึงจะสรุปได้ว่า นักเรียนในห้องนี้ทุกคนนับถือพุทธศาสนา

การสรุปเช่นนี้ให้ผลแน่นอน แต่ก็ใช้ได้เฉพาะสิ่งที่มีจำนวนน้อย ๆ หรือสิ่งที่เกิดขึ้นในอดีตและปัจจุบันเท่านั้น สิ่งที่มีจำนวนมาก เช่น คนทั้งประเทศหรือเหตุการณ์ในอนาคต เช่น นักเรียนจะมาเรียนห้องนี้เพิ่มอีกกี่คนในวันพรุ่งนี้ จะนับถือพุทธศาสนาหรือไม่ เหล่านี้เป็นสิ่งที่สรุปด้วยวิธีนี้ไม่ได้ เหตุนี้ การสรุปเมื่อได้ข้อมูลครบทุกหน่วย จึงทำได้ไม่ทุกกรณี

๒. การสรุปโดยอาศัยการวิเคราะห์

วิธีนี้อาศัยการหาข้อมูลเกี่ยวกับสิ่งใดสิ่งหนึ่งอย่างละเอียดแล้วค่อย ๆ ตัดสิ่งที่ไม่ใช่ลักษณะที่ตัดออกไม่ได้ ก็จะสรุปว่าลักษณะดังกล่าวเหล่านั้นเป็นธรรมชาติ หรือเป็นกฎของสิ่งนั้น ๆ ผู้ที่เสนอวิธีการหาเหตุผลชนิดนี้คนสำคัญ คือ จอห์น สจ๊วต มิลล์ ซึ่งกล่าวรายละเอียดในบทที่ ๕

๓. การสรุปลักษณะทั่วไป

การสรุปลักษณะทั่วไปเป็นการสรุปจากสิ่งเฉพาะที่รู้จากประสบการณ์คือเมื่อมีประสบการณ์จำนวนหนึ่ง และประสบการณ์จำนวนนั้นมีลักษณะหรือคุณสมบัติอย่างหนึ่ง เราจะสรุปว่าสิ่งทั้งหลายที่อยู่ในประเภทเดียวกับที่เรามีประสบการณ์ย่อมมีลักษณะหรือคุณสมบัติเช่นนั้น วิธีนี้ยึดถือสมมติฐานว่า สิ่งทั้งหลายในธรรมชาติจัดเป็นประเภท ๆ ได้ และสิ่งประเภทเดียวกันย่อมอยู่ในกฎเดียวกัน เรียกว่า มีลักษณะร่วม ใช้มากในการหากฎเกณฑ์ทางสังคมศาสตร์ และวิทยาศาสตร์ การสรุปลักษณะทั่วไปมีทั้งชนิดง่าย ๆ ที่เราใช้กันอยู่ในชีวิตประจำวัน ไปจนถึงวิธีที่ซับซ้อน คือ วิธีการทางวิทยาศาสตร์

ในชีวิตประจำวันเรามักจะวางกฎเกณฑ์ต่าง ๆ จากประสบการณ์ โดยไม่มีการทดลองและทดสอบว่ากฎเหล่านั้นใช้ได้ทุกกรณีหรือไม่ เช่น คนไทยเราชอบการพนัน คนจนเพราะชู้เกียจ นายทุนร่ำรวยเพราะขูดรีด อุบัติเหตุเกิดเพราะความประมาท ฯลฯ คำพูดเหล่านี้ มีลักษณะทั่วไปคือ สรุปว่าทุกสิ่งเป็นอย่างนั้นเพราะเหตุนี้ และใช้เป็นกฎสำหรับตัดสิน เช่น ถ้ารู้ว่านาย ก จน ก็จะตัดสินว่า คงชู้เกียจมาก นาย ข ร่ำรวย ก็ตัดสินว่าต้องขูดรีดเขามาแน่ เป็นต้น ไม่มีการพิสูจน์ว่า นาย ก จนเพราะชู้เกียจจริงหรือไม่

การสรุปลักษณะทั่วไปในชีวิตประจำวันมีแบบแผนดังนี้

ก๑ มีลักษณะ ย๑

ก๒ มีลักษณะ ย๒

ก๓ มีลักษณะ ย๓

ทุกสิ่งที่อยู่ในประเภท ก จะมีลักษณะ ย

สมมติว่า ก เป็นสัญลักษณ์แทนคนจน ฮี แทนความซึ่เกียจ การอ้างเหตุผล จะเป็นดังนี้

นาย ข จน มีลักษณะเป็นคนซึ่เกียจ

นาย ค จน มีลักษณะเป็นคนซึ่เกียจ

นาย ง จน มีลักษณะเป็นคนซึ่เกียจ

นาย จ จน มีลักษณะเป็นคนซึ่เกียจ

จากประสบการณ์เหล่านี้ สรุปได้ว่าคนจนทุกคนเป็นคนซึ่เกียจ และเมื่อประสบการณ์มีมากขึ้น ข้อสรุปที่ว่าคนจนซึ่เกียจก็น่าเชื่อถือขึ้น เพราะมีหลักฐานมากขึ้น แต่การมีประสบการณ์เห็นหลักฐานก็มีใช้จะทำให้ข้อสรุปถูกต้องเสมอไป เพราะอาจได้ประสบการณ์ที่มี ลักษณะเป็นพวกเดียวกันหมด ไม่ได้รับประสบการณ์ประเภทอื่นมา ดังนั้น คนจนอีกจำนวนมากที่ไม่ได้นำมาเป็นข้อมูล ไม่ใช่คนซึ่เกียจ

ในเรื่องนี้ จำนวนประสบการณ์และลักษณะที่ต่างกันของประสบการณ์ ประเภทที่นำมาสรุปจึงเป็นหลักสำคัญที่ทำให้ข้อสรุปของอุปนัยแบบนี้น่าเชื่อถือมากหรือน้อย เหตุนี้นักตรรกวิทยา และนักคิดอื่น ๆ ที่เห็นประโยชน์ของวิธีการอ้างเหตุผลแบบนี้ จึงพยายามหาวิธีที่จะให้ได้ประสบการณ์ชนิดที่เป็นหลักฐานที่ดี และพยายามหาทางสรุปประสบการณ์ดังกล่าวให้คลาดเคลื่อนจากความจริงน้อยที่สุด วิธีการที่พัฒนาขึ้นดังกล่าวคือ วิธีการของ จอห์น สจ๊วต มิลล์ และ วิธีการทางวิทยาศาสตร์

๔. การสรุปความเห็นแจ้ง

การสรุปความเห็นแจ้ง เป็นการลงความเห็นว่สิ่งใดสิ่งหนึ่งเป็นเช่นนั้น โดยไม่ต้องหาหลักฐานพิสูจน์ เห็นสิ่งหนึ่งเพียงครั้งเดียวก็เข้าใจแจ่มแจ้งและสรุปได้ทันทีว่ สิ่งประเภทนั้นต้องมีลักษณะอย่างเดียวกัน เช่น เมื่อเห็นสีแดง ส้ม เหลือง ก็สรุปได้ทันทีว่ สีส้มนั้น ไกล่เคียงกับสีแดง มากกว่า สีเหลืองไกล่เคียงกับสีแดง การสรุปวิธีนี้จะ ได้ผลดี ถ้าสิ่งที่เป็นตัวอย่าง กับสิ่งที่เทียบเคียงอยู่ในประเภทเดียวกันมีคุณสมบัติอย่างเดียวกัน เช่น น้ำบริสุทธิ์ ไม่ว่าจะอยู่ที่ไหนก็มีสูตร H_2O ทั้งสิ้น แต่ถ้าสิ่งที่เป็นตัวอย่างกับสิ่งที่อยู่ในประเภทเดียวกัน มีลักษณะที่เหมือนและต่างกัน

วิธีนี้มีข้อบกพร่องได้มาก เช่น คนแม้จะเหมือน ๆ กัน จัดอยู่ในประเภทเดียวกัน แต่ก็มีข้อแตกต่างกันมาก เช่น ความคิด ร่างกาย อารมณ์ สังคม ฐานะต่าง ๆ เป็นต้น

การสรุปจากความเห็นแจ้ง ที่สำคัญอีกประการหนึ่งก็คือ การอ้างเหตุผล เปรียบเทียบ (Analogy) ซึ่งมีอยู่ ๒ ชนิด คือ

• ๑. การอธิบายสิ่งที่ผู้ฟังไม่รู้ โดยนำเอาสิ่งที่ผู้ฟังรู้มาเทียบเคียง เพื่อให้ผู้ฟังเกิดมโนภาพขึ้น เช่น เรื่องกระต่ายกับเต่า เรื่องราชสีห์กับหนู ในนิทานอีสป และยังรวมถึงวิธีการหาความสัมพันธ์ทางความคิด เช่น

เมื่อกล่าวถึงอาชีพจะสัมพันธ์ถึง เครื่องมือประกอบอาชีพ ผลผลิตของอาชีพนั้น ๆ

เมื่อกล่าวถึง เครื่องมือ ก็จะสัมพันธ์ถึง วัสดุที่เกี่ยวข้องกับเครื่องมือ การใช้เครื่องมือ หรือผู้ใช้เครื่องมือ เช่น ถ้าพูดถึง เลื่อยจะนึกถึง ช่างไม้

เมื่อกล่าวถึงสาเหตุ ก็จะนึกถึงผลที่ตามมา เช่น ความประมาท จะนึกถึงอุบัติเหตุที่คาดว่าจะเกิดขึ้น แก้วร้าวจะนึกถึงแก้วที่กำลังจะแตก หรือแก้วแตกในโอกาสต่อมา

เมื่อกล่าวถึงส่วนรวม ก็จะนึกถึงลักษณะส่วนย่อย เช่น มหาวิทยาลัยจะนึกถึง มหาวิทยาลัยรามคำแหง เพอร์นิเจอร์จะนึกถึง เก้าอี้ โต๊ะ

เมื่อกล่าวถึงส่วนย่อย ก็จะนึกถึงส่วนรวม เช่น ทหารจะนึกถึงกองทัพ

เมื่อกล่าวถึงสิ่ง ๆ หนึ่ง เราจะนึกถึงลักษณะเฉพาะของสิ่งนั้น เช่น เพชรจะนึกถึงความแวววาว ความแข็งแกร่ง น้ำจะนึกถึงการไหล ความเย็น วัชรบุรุษจะนึกถึงความกล้าหาญ

เมื่อกล่าวถึงสิ่ง ๆ หนึ่ง เราจะนึกถึงความตรงกันข้าม เช่น ความจำ กับการลืม ความอ่อนโยนกับความแข็งกระด้าง

เมื่อกล่าวถึงสถานที่ เราจะนึกถึงบุคคลที่เกี่ยวข้อง เช่น สถานีตำรวจจะนึกถึงตำรวจ หรือผู้ต้องหา ศาลจะนึกถึงผู้พิพากษา มหาวิทยาลัยจะนึกถึงนักศึกษา ฯลฯ

เมื่อกล่าวถึงเหตุการณ์หนึ่ง เราจะนึกถึงเหตุการณ์ที่ต่อเนื่อง เช่น การห่ม จะนึกถึงการแต่งงาน การมีครอบครัว

ฯลฯ

๒. การนำเอาสิ่งสองสิ่งที่คุณรู้จักอยู่แล้วมาเทียบเคียงกัน เพื่อจะสรุปว่าลักษณะบางประการ ซึ่งมีอยู่ในสิ่งหนึ่ง น่าจะมีอยู่ในอีกสิ่งหนึ่งด้วย โดยที่ยังไม่รู้ว่าจะมีอยู่ในสิ่งหนึ่งหรือไม่ โดยอาศัยข้อมูลบางส่วนมาเป็นตัวอย่งเปรียบเทียบ ซึ่งถือว่ามีความน่าเชื่อถือไม่น้อยแต่มีประโยชน์มากในการที่จะวางแนวทางสำหรับการทดสอบ หรือการพิสูจน์ต่อไป ตัวอย่าง

สมมติว่า เราไปรับประทานอาหารที่ร้านแห่งหนึ่ง มีอาหารอร่อยอยู่ในโต๊ะหนึ่ง เมื่อรับประทานอาหารเข้าไปแล้ว รู้สึกว่าอาหารนั้นอร่อย เรามักจะคิดต่อไปว่า อาหารอย่างอื่นในร้านจะอร่อยด้วย และถ้าเรารู้สึกว่าอาหารร้านนั้นอร่อยหลาย ๆ อย่าง ถ้าร้านนั้นไปเปิดสาขาที่ไหน เราจะเชื่อว่าอาหารที่ร้านสาขาอื่น ๆ นั้น น่าจะอร่อยด้วย

พิจารณาการอ้างเหตุผลได้เป็นรูปแบบดังนี้

ร้าน ก มีอาหารอย่างที่ว่า ๑ ๒ ๓ ๔ อร่อย

สาขาของร้าน ก มีอาหารอย่างที่ว่า ๑ ๒ ๓ ๔

เพราะฉะนั้น สาขาของร้าน ก น่าจะมีอาหารอร่อยเหมือนกับร้าน ก

ด้วยเหตุนี้ คนที่เคยกินอาหารของร้าน ก จึงมักเชื่อว่าสาขาของร้าน ก ก็จะมีอาหารอร่อยเช่นเดียวกัน แต่เมื่อทดลองดูแล้ว อาหารนั้นจะอร่อยเหมือนที่ร้าน ก หรือไม่ ก็เป็นไปได้ทั้งสองกรณี

ลักษณะของการอ้างเหตุผลแบบเปรียบเทียบ โดยการนำเอาสิ่งที่คุณรู้จักอยู่แล้วมาเทียบเคียงสรุปได้ดังนี้

๑. เป็นอุปนัยที่มีข้อมูลซึ่งเป็นหลักฐานเพียงข้อมูลเดียว จากตัวอย่างข้อมูลที่ทำให้เราสรุปว่า สาขาของร้าน ก จะมีอาหารที่อร่อยเหมือนร้าน ก ก็ หรือ ร้าน ก มีอาหารที่อร่อยเหมือนกันหลายสาขา การที่จะสรุปว่า สาขาสุดท้ายที่เปิดใหม่จะอร่อยด้วย ก็น่าเชื่อถือกว่า เพราะมีข้อมูลหลายร้านกว่า

๒. อ้างเฉพาะลักษณะที่เหมือนกัน จากตัวอย่างเห็นได้ว่า ลักษณะที่นำมาอ้าง คือร้าน ก กับสาขาของร้าน ก มีอาหารอย่างที่ว่า ๑ ๒ ๓ ๔ เหมือนกัน แต่ไม่ได้พูดถึงลักษณะอื่นที่ต่างกันเลย เช่น คนทำครัวคนเดียวหรือไม่

๓. มีลักษณะเป็นการสรุปทั่วไป คือ ยอมรับว่าถ้าร้าน ก มีอาหาร ๑ ๒ ๓ ๔ อร่อย สาขาของร้าน ก ที่มีอาหาร ๑ ๒ ๓ ๔ ก็ต้องอร่อยทุกสาขา